

Piotr Kowolik

Ks. prof. dr hab. Józef Adam
Pastuszka (1897-1989) : twórca
psychologii polskiej i filozofii religii

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (18-19), 441-445

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Kowolik

Ks. prof. dr hab. Józef Adam Pastuszka (1897-1989) Twórca psychologii polskiej i filozofii religii

Ks. prof. dr hab. Józef Adam Pastuszka urodził się 28 lutego 1897 roku we wsi Rzecznówek, gmina Rzecznów, dawny powiat Iłża, w ówczesnej guberni radomskiej, obecnie województwo świętokrzyskie, pod zaborem rosyjskim. Ojciec miał na imię Franciszek, matka Tekla, pochodząca z Wróblewskich. Mieli 18-morgowe gospodarstwo. Od siódmego roku życia uczęszczał do czteroletniej, tzw. szkoły początkowej w swojej wsi Rzecznówek, w której był celującym uczniem. W wieku 11 lat zaczął uczęszczać do 6-klasowego państwowego progimnazjum męskiego w Sandomierzu, gdzie językiem wykładowym był język rosyjski, a tylko lekcje religii i języka polskiego, w wymiarze dwóch godzin tygodniowo były wykładane po polsku.

W 1912 roku, wstąpił do niższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu, lecz nie skończył edukacji, gdyż w czerwcu 1915 roku wraz z rodzeństwem został ewakuowany na wschód do Brzeźcia.

W 1917 roku samodzielnie dotarł do Petersburga, gdzie do 1918 roku odbywał specjalistyczne studia w sekcji dogmatyczno-biblijnej prawosławnej Akademii Duchownej w Petersburgu.

W lipcu 1918 roku powrócił do kraju, skąd wkrótce wyjechał na dalsze studia do Innsbrucku w Austrii. W czasie wakacji, w 1919 roku w Sandomierzu otrzymał święcenia kapłańskie. W rok później, w 1920 w Innsbrucku uzyskał stopień doktora teologii, na podstawie rozprawy napisanej w języku łacińskim na temat: „*De privilegio canonis*”. Nadal kontynuował studia, uzyskując w 1921 roku stopień licencjata filozofii.

Należy podkreślić, iż w bardzo młodym wieku, bo mając zaledwie 24 lata, ks. J.A. Pastuszka zdobył, aż dwa tytuły naukowe.

Po powrocie do kraju, został mianowany profesorem filozofii w Seminarium Duchownym w Sandomierzu, gdzie uczył także języka niemieckiego.

Ks. prof. Józef Adam Pastuszka żył w czasach wielkich przemian dokonujących się na świecie i w kraju. Urodził się bowiem jako poddany rosyjski, przeżył trudne losy tułacza w czasie I wojny światowej, a także niebezpieczeństwa rewolucji 1917 roku. Dane Mu było zaznać radości powstania niepodległej Polski, a jednocześnie był świadkiem jej tragicznego upadku w 1939 roku. Nie ulega wątpliwo-

ści, że wszystkie te ważne wydarzenia wraz z kolejnym odrodzeniem ojczyzny, zaznaczone represjami ze strony władz, miały ogromny wpływ na życie ks. J. A. Pastuszki. Wydaje się zasadne stwierdzenie, że sytuacja polityczna w Polsce spowodowała, że ks. Profesor z jeszcze większą mocą poświęcił się nauce.

Będąc wykładowcą w seminarium, wciąż samodzielnie się kształcił, jeżdżąc corocznie do Insbrucku, gdzie zbierał materiały do rozprawy doktorskiej z filozofii. Pracę napisaną po łacinie na temat: „*De origine potestatis civilis in xta R. Bel-larminium*”, obronił w 1925 roku, uzyskując tytuł doktora filozofii.

Przez kolejne lata zbierał materiały i pracował nad rozprawą habilitacyjną z filozofii, na temat: „*Niematerialność duszy ludzkiej u św. Augustyna*”. W tym celu przebywał w Paryżu i w Monachium, studiując w tamtejszych bibliotekach interesujące Go materiały.

W maju 1930 roku ks. J.A. Pastuszka przystąpił do kolokwium habilitacyjnego na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warszawskiego, które zdał z wyróżnieniem. Jego rozprawa habilitacyjna ukazała się drukiem w serii: „Towarzystwa Wiedzy Chrześcijańskiej” Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W tym samym roku, jako docent filozofii, został kierownikiem Katedry Psychologii oraz zastępcą profesora na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie prowadził wykłady z filozofii religii, psychologii religii oraz filozofii współczesnej.

Od października 1934 roku rozpoczął pracę jako profesor nadzwyczajny Wydziału Humanistycznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Życie ks. prof., Józefa Adama Pastuszki było ściśle związane z ustawiczną pracą nad sobą z doskonaleniem i poszerzaniem wiedzy naukowej. Jego wiedzę, nieprzeciętny intelekt i ogromną erudycję doceniano już wówczas w kraju, czego dowodem była propozycja objęcia Katedry Filozofii, która otrzymał w 1936 roku z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, której nie przyjął, a także w 1937 roku propozycja Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, z której również zrezygnował, skupiając się na pracy naukowo - dydaktycznej w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

W 1938 roku, ks. Profesor został wybrany dziekanem Wydziału Nauk Humanistycznych KUL, gdzie nadal prowadził wykłady z psychologii, podstawowych zagadnień filozofii, psychologii społecznej, psychologii religii oraz charakterologii.

Wraz z wybuchem II wojny światowej, poszukiwany był przez gestapo za krytyczne publikacje o ideologii rasistowskiej. Zmuszony był wówczas ukrywać się w rodzinnych stronach, w Lipowej pod Opatowem, gdzie udało Mu się przeżyć całą okupację. Był kapelanem siostr szarytek i pisał samotnie prace naukowe.

W kwietniu 1945 roku wrócił do Lublina, gdzie objął swoje poprzednie stanowisko i obowiązki Profesora KUL.

W 1946 roku został mianowany profesorem zwyczajnym psychologii i filozofii.

Nastaly trudne czasy wzmożonych represji stalinowskich, w wyniku których usunięto ze stanowiska rektora KUL ks. prof. A. Słomkowskiego i przez trzy miesiące, do grudnia 1951 roku, ks. prof. Józef Pastuszka pełnił obowiązki tej uczelni. Niestety, w 1952 roku został usunięty z KUL i wówczas zmuszony był przenieść się do Sandomierza, gdzie przez dwa lata był Profesorem w Seminarium Duchownym, ale również z tego stanowiska musiał zrezygnować, na żądanie władz państwowych.

Po „październikowej odwilży”, w lutym 1957 roku, ks. prof. J.A. Pastuszka wrócił na KUL, gdzie wybrano go dziekanem Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Nie objął jednak tego stanowiska, lecz poświęcił się pracy naukowej, pisarskiej oraz dydaktycznej. Ponadto zajął się organizacją nowego Studium Psychologii, obejmującej kierownictwo specjalizacji filozoficzno-psychologicznej. Sekeją tą kierował przez wiele lat, nawet po przejściu na emeryturę, w lipcu 1969 roku, w wieku 72 lat.

Ksiądz prof. dr hab. Józef Adam Pastuszka w sposób nie podlegający dyskusji, w pełni zasłużył sobie na miano organizatora nauki. W 1946 roku zorganizował Wydział Filozofii Chrześcijańskiej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W 1957 roku na tej samej uczelni utworzył kompleksowe studia psychologiczne. W 1958 roku był organizatorem Ogólnopolskiego Zjazdu Rektorów i Profesorów Zakładów Teologicznych w Polsce.

W 1967 roku zorganizował w Lublinie konferencję naukową wykładowców psychologii w seminariach duchownych, a w 1969 roku taką samą konferencję we Wrocławiu.

Był założycielem Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, które powstało w 1946 roku. Ponadto był czynnym członkiem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego.

Na szczególną uwagę zasługuje jego członkostwo, czynnie współpracującego z Polską Akademią Umiejętności. Był także członkiem rzeczywistym Towarzystwa Naukowego KUL oraz członkiem Komisji Episkopatu Polski do Spraw Nauki.

J.A. Pastuszka był ponadto członkiem wielu komitetów redakcyjnych czasopism naukowych.

Za całokształt jego działalności wyróżniony został następującymi tytułami:

- w 1938 roku - „Tajny Szambelan Ojca Świętego”,
- w 1964 roku - „Prawlat Honorowy Ojca Świętego”,
- w 1969 roku - „Profesor Honorowy KUL”.

Ks. prof. Józef Adam Pastuszka za swoją pracę naukową i całokształt dorobku twórczego, organizatorskiego został odznaczony najwyższymi honorami państwowymi, m.in. w 1978 roku „Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski”.

W latach 1948-1972 był członkiem Komitetu Redakcyjnego czasopisma „Rocz-

niki Filozoficzne”; w latach 1958-1961 „Rocznika Teologiczno-Kanonicznego” oraz w okresie 1961-1964 „Zeszytów Naukowych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”.

Dorobek naukowy J. Pastuszki jest ogromny. Do 1930 roku ukazało się 60 publikacji Jego autorstwa, poświęconych filozofii religii oraz historii filozofii. Następnie Jego zainteresowania wyraźnie skryształizowały się w kierunku psychologii. Jako pionier w Polsce podjął tematykę psychoanalizy i szczegółowo opracował psychologię A. Adlera.

Po wojnie wydał dwa tomy „*Psychologii ogólnej*”, a w 1961 roku ukazało się trzecie wydanie, znacznie uzupełnione. W tym samym czasie ks. Profesor wydał szereg publikacji dotyczących koncepcji człowieka, nie przedstawiając własnych wizji, lecz brał pod uwagę różnorodność prezentowanych tematów w tej dziedzinie.

Pod koniec lat pięćdziesiątych, pracował nad zagadnieniem charakteru człowieka. Przygotował także ogromny: „*Słownik filozoficzny*”, w układzie dwóch części: „*Słownik pojęć filozoficznych*” oraz „*Słownik pisarzy filozoficznych*”. W 1971 roku wydał obszerny tom: „*Historii psychologii*”.

Ks. J. Pastuszka miał genialną pamięć, szerokie zainteresowania i wybitną inteligencję. Był erudytą, znającym ważniejsze języki europejskie.

Na szczególną uwagę zasługuje jego koncepcja nauki, która według Profesora jest wiedzą, a nie sztuką i ma przede wszystkim na celu poznanie, zorientowanie na wykrycie praw rządzących faktami psychicznymi. W opisie faktów psychicznych należy przyjąć metody i zasady opisu wypracowane według założeń podejścia praktykowanego w naukach przyrodniczych, tzn. metody obserwacji analizy i metody wyjaśniania przyczynowego wy tłumaczenia przy opracowywaniu tychże danych.

Dorobek naukowy Józefa A. Pastuszki obejmuje ponad 337 pozycji, w tym 23 książki. Oto ważniejsze pozycje zwarte.

- Niematerialność duszy ludzkiej u św. Augustyna. Lublin 1930
- Współczesne kierunki w filozofii religii. Warszawa 1932
- Kryzys kultury a religia. Warszawa 1932
- Filozofia współczesna. Warszawa 1936
- Psychologia indywidualna. Studium krytyczne. Lublin 1938
- Filozofia i społeczne idee Hitlera. Lublin 1938
- Z filozofii i psychologii komunizmu. Lublin 1938
- Rasizm jako światopogląd. Lublin 1939
- Psychologia ogólna. Lublin 1946
- Psychologia środowiska wiejskiego. Lublin 1946
- Psychologiczne źródła niewiary. Lublin 1946
- Dusza ludzka. Jej istnienie i natura. Lublin 1947

- Idea człowieka we współczesnych poglądach filozoficznych. Lublin 1947
- Filozofia a religia. Lublin 1947
- Materialistyczna a katolicka koncepcja człowieka. Lublin 1947
- Filozoficzne i empiryczne pojęcie osoby ludzkiej. Lublin 1948
- Psychologia społeczna. Lublin 1948
- Charakter człowieka. Struktura, typologia. Diagnostyka psychologiczna. Lublin 1962
- Koncepcja człowieka bliźniego w egzystencjalizmie Heideggera. Lublin 1966
- Koncepcja człowieka w psychoanalizie Freuda. Lublin 1967
- Kapłan - człowiek - duszpasterz. Poznań 1967
- Historia psychologii. Lublin 1971

Ponadto pisał o filozofii św. Augustyna, związku filozofii z religią, indywidualności św. Tomasza z Akwinu, o filmie, o ascezie życia człowieka, psychologii Żyda, o kryzysie w życiu umysłowym. Opublikował artykuły, które dotyczyły wartości filozofii chrześcijańskiej na tle nowoczesnych prądów filozoficznych. Inna grupa prac związana była z zagadnieniami kapłaństwa i religijności człowieka.

Bogaty dorobek twórczości naukowej świadczy o intensywnej pracy pisarskiej J.A. Pastuszki. Wydaje się zasadne stwierdzenie, iż ks. prof. dr hab. Józef A. Pastuszka był człowiekiem ogromnej pracowitości i wszechstronnej wiedzy, a cechy te utrwaliły jego geniusz twórczy. Uważany jest za nestora polskiej psychologii, był głównym przedstawicielem konfesyjnej psychologii religii w Polsce. Jako jeden z pierwszych w kraju zainteresował się „modną” wtedy na Zachodzie psychoanalizą. Sporo czasu poświęcał problematyce koncepcji człowieka, a w szczególności interesował się charakterologią. W działalności dydaktycznej koncentrował się na zagadnieniach psychologii ogólnej, charakterologii, psychologii społecznej, psychologii pastoralnej i historii psychologii.

J.Pastuszka był człowiekiem wielkiego formatu, kapłanem z charyzmą, wielkim uczonym, obdarzonym wybitną inteligencją i intelektem oraz naukowcem o ogromnej pracowitości i systematyczności, a wszystkie te cechy wykreowały wybitnego uczonego, którego dzieła mimo upływu lat nic nie straciły ze swej aktualności i ważności.

Ks. Profesor zmarł 15 stycznia 1989 roku i pochowany został na cmentarzu w Sandomierzu.

¹ Pełną bibliografię prac J. Pastuszki znajdzie Czytelnik: H.I.Szumil, Bibliografia prac ks. prof. dr hab. Józefa Pastuszki „Studia Sandomierskie” 1980, nr 1; H.I. Szumil, Bibliografia podmiotowa i przedmiotowa ks. prof. Józefa Pastuszki "Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego" 1990, nr 1-4.